

UTJECAJ MODERNIZACIJE I GLOBALIZACIJE NA PORODICU

Ervin SEJDINOVIĆ

Filozofski fakultet Univerziteta u Tuzli
sejdinovicervin@mail.com

SAŽETAK: Porodica je društvena grupa gdje se tradicija i modernost spajaju, ali i konfrontiraju. Povećan stepen individualizacije članova porodice je pojava koja je svojstvena porodici u modernom dobu. Pod utjecajem modernosti, patrijarhalna porodica nestaje. Homoseksualni brakovi, nastali pod utjecajem modernizacije i promovirani preko instrumenata globalizacije, mijenjanju samu suštinu porodice. Postmoderna porodica, kao porodica nastala pod utjecajem globalizacije i modernizacije, ekonomski je sigurnija od predmoderne porodice, ali je također pod neumoljivim utjecajima industrijalizacije i urbanizacije postala mobilnija i sa većom tendencijom ka razvodu braka. Iako pod svim navedenim utjecajima porodica mijenja svoju formu, ona će se u budućnosti i dalje transformirati i prilagođavati datim društvenim uvjetima i kao takva opstati. Porodica je primarna društvena grupa i mjesto gdje se spaja individualno i društveno. Ona se uvijek proučava u konkretnom društvenom kontekstu. Čovjek formira porodicu, ali porodica čini čovjeka čovjekom. Modernizacija i globalizacija nisu uvijek negativno utjecale na porodicu. U procesu industrijalizacije, porodični biznisi su bili primjer gdje je proces modernizacije doprinio koheziji i razvoju porodice.

Ključne riječi: porodica, modernizacija, globalizacija, industrijalizacija, urbanizacija

Uvod

Porodica je neposredno povezana sa društvom. Svaka vrsta promjene, bilo u ekonomskom, političkom, kulturnom ili simboličkom planu, direktno se reflektira na porodicu. Porodica kao primarna društvena grupa je u povijesti prolazila kroz različite vrste promjena. Sama institucija porodice ne prestaje sa svojim transformacijama. Posljednjih desetljeća porodica ulazi u krizu. Povećan stepen individualizma je jedan od faktora koji toj krizi doprinosi. Slabiji i nestabilan bračni model, uzrokovan društvenim promjenama

koje se označavaju pojmom modernizacije, potisnuo je sjećanje na opasnosti od nestanka tradicionalne porodice. U tom zaboravu, javljaju se novi društveni rizici poput sve većeg broja jednoroditeljskih porodica ili pojave djece razvedenih roditelja.

Od svih društvenih promjena, najvažnije su one koje se dešavaju u sferi privatnosti, odnosno u porodici. Te promjene je nemoguće ignorirati jer se tiču ličnog emocionalnog života. Porodica predstavlja i mjesto sukoba modernizacije i tradicionalizma ali i mjesto gdje se globalizacijski

procesi direktno ostvaruju. Primijetne promjene porodice, pod utjecajem modernizacije i globalizacije, jesu u redukciji ili transformaciji funkcija porodice. Okruženje u kojem se razvija jedna porodica značajno utječe na njenu funkcionalnost. Svjedočimo globalnoj promjeni u načinu mišljenja o sebi i povezivanju sa drugima pa i načinu formiranja porodice. Razvoj proizvodnih snaga je odredio razvoj društva i njegovu strukturu. Shodno tome, utjecao je i na razvoj porodice i njene povijesne mijene – od primitivne do savremene porodice. Porodica je

prva društvena grupa koja osjeti krize u društvu kao i njegov progres. Cilj nam je pokazati kako su modernizacija, sa svim njenim pojavnim oblicima poput industrijalizacije, urbanizacije, nastanka određenih društvenih pokreta i globalizacija utjecali na porodicu. Ona se rekonstruiše, ali nastavlja da postoji kao institucija.

U radu će se prvenstveno predstaviti značenje pojmova modernizacija, globalizacija i porodica a potom i utjecaji koje savremeni globalizacijski procesi imaju na porodicu. U radu će biti govora o transformaciji porodice pod utjecajem modernizacije, tačnije transformaciji funkcija porodice, ali i o novom obliku porodice koji će se nazvati (post)moderna porodica.

Utjecaj modernizacije i globalizacije na porodicu

Radi boljeg shvatanja utjecaja modernizacije i globalizacije na porodicu, obradit ćemo ključne pojmove. "Modernost je naziv za kulturne, političke i društvene procese koji su počeli u šesnaestom stoljeću i traju do današnjeg dana, a temelje se na zapadnjačkom shvaćanju ideje razvoja kao dominantne paradigme sociokulturne promjene i ljudskoga napretka." (Delić 2010:17) Ideja napretka je ključna ideja moderne. Napredak se podrazumijeva u svakom polju ljudskog djelovanja, a prije svega u znanju. "Termin modernizacija koristi se za označavanje procesa globalnih promjena predindustrijskih društava i njihove tradicije, pa govorimo o modernizaciji tradicije." (Cifrić 1994:10) Modernizacija se odnosi na promjene unutar industrijskih društava. Modernost znači nastanak nečeg naprosto novog, ali ne nužno i vrijednosno boljeg.¹

Pojam globalizacija "je najbolje razumjeti kao rekonfiguraciju društvene geografije obilježenu rastom

transplanetarnih i supraterritorijalnih veza među ljudima. Iako se tako definisana globalizacija pojavljivala i ranije, trend se odvija najvećom brzinom, u najvećem stepenu i sa najvećim utjecajem od sredine dvadesetog stoljeća." (Šolte 2009:8) Globalizacija je donijela promjenu prirode ljudskih odnosa. Ona podrazumijeva slobodan protok ljudi, roba i informacija. Samim tim, donijela je promjenu u nastanku, ali i funkcionisanju porodice. "Globalizacija nije samo ekonomska, već i politička, tehnička i kulturna. Na nju je prvenstveno utjecao razvoj sistema komunikacija, koji potiče još iz kasnih šezdesetih." (Gidens 2005:32) Globalizacija donosi promjene u svim društvenim podsistemima. Ona također dovodi do novih vrsta povezivanja ljudi, prije svih novih vrsta komunikacije među ljudima zahvaljujući internetu.²

Sociološki, porodica se tretira kao "primarna društvena kategorija, kao osnovna ćelija društva. Porodica je zajednica među čijim članovima, dominantno, vladaju odnosi saradnje, poštovanja, ljubavi i ravnopravnosti. Porodica je nedvosmisleno društvena tvorevina, u formi društvene grupe, s izraženim biološko-reproduktivnim, edukativnim, ekonomskim i kulturnim funkcijama, koje joj daju primarno mjesto u funkcionisanju društva općenito." (Žiga, Đozić 2007: 161) Čovjek se, po pravilu, rađa i živi u porodici sa drugim članovima porodice koji su povezani različitim vezama. Sve njegove potrebe, bilo da se tiču reproduktivnih, emotivno-psiholoških, ekonomsko-zaštitnih, prvenstveno se ostvaruju u porodici.³

Kada govorimo o odnosu modernizacije i globalizacije, treba istaći da je porodica mjesto sukoba tradicije i moderniteta, ali i njihova metafora". (Gidens 2005:66) Porodica je zapravo mjesto gdje se tradicija i moderno spajaju, ali često i sukobljavaju. Kao jedan od uzroka sukoba tradicionalnog

i modernog u porodici jeste i razvoj individualizma kao jednog od projekata moderne. "Savremeno društvo i liberalne tendencije donose potrebu za individualnom afirmacijom i potvrđivanjem sposobnosti, ambicija i želja svakog pojedinca. Pitanje lične slobode, izbora i odluke postavlja se i u porodici. Nastoje se utvrditi granice slobode i autonomnosti članova porodice. Patrijarhalne i tradicionalne porodice su posebno na udaru zahtjeva za individualizmom, samostalnošću i poštovanjem ličnosti svakog člana. (Šijaković 2005:97) Razvoj individualnih sloboda, bilo da se radi o bračnim partnerima ili djeci, dovodi porodicu pred iskušenja. "Danas ljudi uopšte nisu sigurni šta predstavlja njihova porodica, kakve su njene težnje, mjerila i vrijednosti. Majka, otac i dijete zamišljaju, svako na svoj način, šta porodica jeste ili šta bi trebalo da bude. (Ekermen 1987: 148) Pojava individualizma u porodici se ogleda i u promjeni sistema vrijednosti. Svaki član porodice nalazi svoje vrijednosti, težnje i ciljeve koje u životu treba da ostvari, što se često konfrontira sa prioritetima i težnjama drugih članova porodice. "U predmodernim razdobljima, kao i u današnjim tradicionalnim kulturama, djecu se nije podizalo zbog njih samih ili iz roditeljskog zadovoljstva. Gotovo bi se moglo reći da se djeca nisu smatrala osobama. Nije se radilo o tome da roditeljima nije bilo stalo do djece, ali više su marili za njihov doprinos zajedničkoj ekonomskoj obavezi. Uz to, stopa smrtnosti djece bila je stravična. U Europi i Americi je u 17. stoljeću jedno od četvero dojenčadi umiralo prije navršene prve godine života. Gotovo 50% djece ne bi doživjelo desetu godinu." (Gidens 2005:68) U predmodernoj porodici, ekonomska funkcija porodice ostvarivala se unutar porodice. Svi članovi porodice, većinom, radili su poljoprivredne poslove čime su se obezbjeđivala neophodna materijalno egzistencijalna

¹ Modernost je proces koji podrazumijeva manifestne oblike kao što su industrijalizacija, institucionalizacija, stvaranje društvenih pokreta, urbanizacija, elektrifikacija, stvaranje nacija, sekularizacija i formalizacija obrazovanja.

² TV a kasnije i internet su sredstva preko kojih se formiraju sistemi vrijednosti i obrasci ponašanja. Kao takvi oni ostvaruju utjecaj u svim segmentima života.

³ Još je Aristotel u IV stoljeću prije nove

ere čovjeka odredio kao "zoon politikon". Time Aristotel izražava čovjekovu bit kao društvenost. Društvenost je ono po čemu je čovjek – čovjek. Porodica je primarni oblik realizacije ljudske biti.

sredstva za život porodice. Česta je pojava i posebnih oblika porodice poput rekonstituisanih porodica. "Rekonstituisane porodice obrazuju se kroz stupanje u novi brak ili kroz nove odnose u koje se onda uključuju i djeca iz prethodnih brakova. Ljudi se sve više opredjeljuju da žive zajedno – da kohabitiraju prije braka, ili je to, zapravo, zamjena za brak. Ukratko, svijet porodice veoma se razlikuje od onog prije 50 godina. I dok institucije porodice i braka još postoje i važne su za naš život, njihov se karakter dramatično promijenio." (Gidens 2007: 186) Kohabitacija je jedna od karakteristika moderne porodice. Često se smatra zamjenom za brak. To rezultira novim oblicima porodice. "Mnogi sociolozi vjeruju da se ne može više govoriti o "porodici" kao o jednom modelu koji je, manje-više, univerzalan. U toku druge polovine dvadesetog vijeka, dominantan uticaj tradicionalne nuklearne⁴ porodice neprestano je podrivan. Iz tih razloga, izgleda da je ispravnije govoriti o "porodicama", čime se naglašava raznolikost porodičnih oblika." (Gidnes 2007: 188) Sociolozi moraju biti svjesni da pojam porodica, posebno u današnjem društvu, pod utjecajem modernizacije i globalizacije, podrazumijeva više bitnih karakteristika u svom sadržaju. Različite vrste porodica strukturirane su iz više različitih vrsta odnosa u istim.⁵

Modernizacija, posebno industrijalizacija, mijenjala je suštinu društvenih odnosa. Samim tim, mijenjala je i odnose u porodici. "Nekritičkim vrednovanjem modernizacije i posljedica znanstveno-tehničkih mogućnosti, prirodi prijeto razaranje a društvu i čovjeku gubitak ljudskosti." (Cifrić

1994:7) Pod jakim industrijskim razvojem, sam pojedinac biva otuđen od svojih bližnjih i svoje porodice. To ima za posljedicu direktno slabljenje porodične kohezije. Utjecaj modernizacije i globalizacije primijetan je već u fazi sklapanja braka kao, prirodno, predfaze u formiranju porodice. "Ekstravagatno vjenčanje je mnogo češće. Vjenčanja su postala industrijski kompleks srodnih poslovnih grana vrijedan više milijardi dolara: butici za mlade, dizajneri i prodavci svadbene odjeće, firme za iznajmljivanje svečanih odijela i pratećih predmeta za svadbe, banket-sale, poslugi, pekari, cvjećari, juveliri, fotografi, muzičari, didžejevi, stručnjaci za planiranje vjenčanja, te snabdjevači ukrasima, vrpčama i asesoarima. Vjenčanja su postala toliko samodovoljna industrija da djeluju kao da su nepovezana sa brakovima koje slave." (Abot 2014: 210) Brak se sklapa po tačno utvrđenim, ritualskim pravilima koje je propisala modernizacija, a koja su dobila globalni karakter zahvaljujući medijima, najvažnijim instrumentima globalizacije.

Jedna od opasnosti za savremenu porodicu jeste i homoseksualizam te pojava istospolnih brakova i novog tipa porodice koji čine istospolni partneri i njihova adoptirana djeca. Društveni pokreti su jedan od proizvoda modernizacije, a LGBT pokret je danas jedan od najutjecajnijih društvenih pokreta. "LGBT pokret je u SAD-u tokom devedesetih godina prošlog vijeka postao institucionalizovan. Može se reći da je tada došlo do okončanja njegove tranzicije iz oslobodilačkog i sistemski autsajderskog u lobistički i sistemski insajderski. Riječ je o uobličavanju industrije društvenog pokreta sa mnoštvom jakih,

diferenciranih i specijalizovanih organizacija, koje međusobno i sarađuju i nadmeću se za članstvo i resurse, a čiji je osnovni cilj uticaj na političke i medijske strukture." (Antonić 2014: 14) Gej pokreti su se iz društvenih pokreta koji za cilj imaju ravnopravnost, transformirali u pokrete koji za cilj imaju političke i društvene promjene. Vrlo često se shvataju kao interesne grupe čije su aktivnosti prvenstveno lobiranje u institucijama sistema, prije svega u vladama. Sve navedeno za cilj ima transformaciju porodice u njenoj formi i suštini. Moderna politika je pluralistička i suštinski počiva na politici interesnih grupa. Danas, jedna od najutjecajnijih interesnih grupa jesu upravo gej grupe. "Još i 1975. godine, porodica kao ustanova nikako se nije mogla odvojiti od svog osnivačkog principa: polnog odnosa između muškarca i žene. U pogledu toga, otkriće takozvane istospolne porodice moglo je izazvati povratak one strašne strepnje od mogućeg brisanja polne razlike koja se, podsjetimo se, pojavila krajem XIX vijeka u trenutku slabljenja starog patrijahalnog autoriteta." (Rudinesko 2012: 176) Homoseksualizam se posebno javlja kao problematičan u momentu ostvarivanja reprodukcije. Reproductivna funkcija porodice je jedna od primarnih. Brisanje polnih razlika, čemu teži homoseksualizam, dovodi do besmislenosti reproductivne funkcije porodice.

(Post)moderna porodica

Postmoderna⁶ porodica, odnosno oblik porodice nastao pod utjecajem modernizacije i globalizacije "je ekonomski sigurnija; ona sve više uživa

industrijalizacije, općenito legitimacija svih formi racionalnosti u potpunosti je ostvarena u postmoderni. Međutim, svi navedeni procesi svoj početak nalaze u modernim. Sociologija se sa pojmom postmoderni i derivatima tog pojma susreće sedamdesetih godina 20-og stoljeća. Prvi zagovornik postmodernog stanja je Jean Francois-Lyotard. "Pojednostavimo li do krajnosti, možemo reći da se nepovjerenje prema metanaracijama smatra "postmodernim". (Lyotard 2005:5,7) Postmoderna ne trpi jednu znanstvenu paradigmu.

⁴ Nuklearna porodica je ona koja obuhvata oca, majku i njihovo dijete/djecu.

⁵ Neopravdano je govoriti o tradicionalnoj porodici, pri tom je smatrajući kategorijom koju modernizacijom treba rekonstituirati, tačnije, uništiti jer predstavlja ostatak prošlosti koji je retrogradan. Nauka jeste vrijednosno neutralna, ali mišljenja smo da je označavanje porodice kao prevaziđene također vrijednosni sud. Nekritički odnos prema tradiciji ima elemente totalitarizma.

⁶ Postmoderna nije ništa drugo nego ostvarenje moderne u svim njenim potencijalima. "Postmoderna nije nipošto ono što sugerirše njeno ime i što nam podmeće uobičajeni nesporazum: transmoderna i antimoderna. Otuda postmoderna po sadržini nije nipošto anti-moderna, a po formi naprosto trans-moderna, već nju treba shvatiti kao egzoteričnu formu ostvarenja nekada ezoterične moderne 20. vijeka. Naša moderna je postmoderno oblikovana." (Velš 2000: 14) Razvoj tehnike i tehnologije, posebno

materijalne strane života, iako zbog toga nije nimalo srećnija. Ona podliježe neumoljivim posljedicama industrijalizacije, urbanizacije, napretka tehnologije i sljedstvenog sukoba životnih gledišta. Svima je poznata tendencija udaljavanja iz porodice tradicionalnih funkcija rada, religioznog vjerovanja, njegovanja bolesnih i vaspitanja. Porodica je također postala mobilnija, veća je njena tendencija ka slomu, broj razvoda mijenja se u seksualni moral, nailaze talasi periodičnog kriminala; sve su to izrazi procesa promjene.” (Ekermen 1987:146) Dvadeseti vijek bio je period kada su se ostvarile posljedice navikavanja porodice na procese industrijalizacije i modernizacije uopće. Njena ekonomska funkcija se prije svih promijenila. Ali upravo ta promjena ekonomske funkcije porodice uzrokovala je promjenu njenih ostalih funkcija. Neravnoteža vrijednosti prisutna u društvu se reflektira na samu porodicu. To znači da porodica gubi orijentire i ne uspijeva da se ravna po mjerilima društva. Razlog tome je što se ta mjerila neprestano mijenjaju. Veliki broj porodica upravo zbog toga ne uspijeva da se integriše u društvene okvire i gubi sposobnost harmoničnog funkcionisanja.

Poseban tip porodice jeste moderna porodica. Ona nastaje uslijed djelovanja svih fenomenoloških oblika modernizacije. “Moderna porodica je posljedica društvenih promjena koje su se vijekovima dešavale na prostoru današnjih evropskih zemalja. Te najvažnije promjene su: 1. proširene porodice i druge srodničke grupe gube utjecaj; 2. opšta tendencija slobodnog izbora bračnog partnera; 3. sve veća prava žena kako kod iniciranja braka tako i kod odlučivanja u braku; 4. srodnički brakovi su sve manje uobičajeni; 5. viši nivo seksualne slobode; 6. pojavljuje se i opšta

tendencija proširenja prava djece. Procesi industrijalizacije i urbanizacije koji su zahvatili Evropu od kraja XVIII vijeka smatraju se osnovom za razvoj i omasovljenje moderne porodice. Ovaj tip porodice vezan je za nastanak građanstva i temelji se u privatnosti načina života članova porodice. Moderna porodica predstavlja centar te privatnosti.” (Košarac 2013:15) Privatnost je, u početku, bila bitna odlika moderne porodice. Rastućim utjecajem televizije a posebno interneta, kao “oruđa” globalizacije”, privatnost moderne porodice biva znatno narušena. Članovi porodice čak počinju sami da nude sadržaje svoje privatnosti javnosti. Svakodnevne “objave” na društvenim mrežama, posebno tek rođene djece, primjeri su samougrožavanja privatnosti.

U postmodernom društvu se javljaju pitanja o tome hoće li porodica opstati. Proučavajući porodicu, može se zaključiti da je ona uvijek postojala u ljudskoj povijesti, ali u različitim formama.⁷ “Zato danas porodica izaziva toliku žudnju, naspram prostranog groblja ražalovanih patrijarhalnih vrijednosti, kao što su vojska, crkva, nacija, otadžbina, partija. Iako prožeta dubokom tugom, ipak se čini sposobnom da postane mjesto odupiranja organskoj tribalizaciji globalnog društva. I u tome će sigurno uspjeti, pod uslovom da kao utemeljivački princip održi ravnotežu između pojedinca i mnoštva, koja je svakom subjektu u izgradnji identiteta. Porodicu budućnosti moramo nanovo da izmislimo.” (Rudinesko 2012:193) Porodica će i u budućnosti biti forma u kojoj se spaja individualno i društveno. “Tradicionalno, obitelj je pored seksualno reproduktivne imala i ekonomsko-proizvodnu, odgojno-obrazovnu, zdravstvenu, socijalnu, kulturnu i mnoge druge funkcije. Ako je, dakle, razvoj ljudske civilizacije, a posebno

doba industrijalizacije sa svojim institucijama kao što su škola, fabrika, bolnica, crkva/džamija, socijalna ustanova, pozorište, kino, mediji i sl. postepeno preuzimalo od obitelji mnoge njene ranije funkcije, nameće se logično pitanje, na kojim funkcijama ona danas počiva i mogu li i one u dogledno vrijeme biti oduzete od nje? Ili: Hoće li obitelj u dogledno vrijeme izživjeti svoj tok postojanja i krenuti putem laganog odumiranja? Ona će se, sigurno, i dalje mijenjati, transformisati i prilagođavati konkretnim društveno-historijskim i ekonomskim okolnostima i prilikama, i mada nije lako predvidjeti sve njene razvojne puteve, uspone i padove, ona će sasvim sigurno trajati. Bez porodice nema čovjeka, a bez čovjeka nema ni porodice. Ili, čovjek stvara porodicu, a porodica stvara čovjeka čovjekom. (Pašalić-Kreso 2004:26-27) Porodica je univerzalna, ali i promjenjiva društvena grupa. Društveno-povijesni kontekst je determinirao i razvoj same porodice.

Modernizacija a kasnije i globalizacija doveli su do nastanka relativno novih oblika porodice. “Modernost, u ovom slučaju ovaploćena u industrijskom društvu, izgleda da je uzdrimala strukturu, funkcionisanje i odnos nekadašnje porodice prema društvu. Tako je Talkot Parsons okarakterisao porodicu kao društvenu grupu organizovanu oko skupa vrijednosti suprotstavljenih, ako ne i protivrječnih, vrijednostima koje čine strukturu modernog poslijeratnog društva. Modernim (industrijskim) društvom dominirali su ekonomija i racionalnost. Porodica je očuvala ono što je tradicionalno; ona je pripadala društvenim oblicima koji su predstavljali ostatke, arhaizme, pa čak i anahronizme u svetu u kome preovladavaju racionalne vrijednosti. Srodnički i ekonomski odnosi posmatrani su kao strukturalno neuskladivi principi.”⁸

⁷ Od engodmane porodice, preko porodice punalua i egzogamnih tipova porodice te na kraju monogamnog oblika porodice, ona se razvijala kroz povijest kao

promjenjiva ali i trajna društvena kategorija.
⁸ Nekritički vrednujući tradiciju, modernizacijom je porodica opisana kao element tradicije koji treba suštinski da se

mijenja. Takav totalitarni pristup modernizacije i moderne je osnovni krivac za neuspjeh projekata same moderne, a neuspješni su svi.

Uspostavljanje načina industrijske proizvodnje nije više moglo da se izvede bez rušenja srodničkih struktura i, šire, lokalnih društvenih struktura. Industrija je namestala raskidanje veza sa rodbinom i svođenje domaće grupe na nuklearni oblik, koji podrazumijeva samo jednog ekonomski aktivnog člana (muža). (Segalan 2009:37, 38) Prema navedenom shvatanju, odnos industrijalizacije, kao jednog od osnovnih procesa modernizacije, sa porodicom je bio antagonistički. Ipak, treba navesti i drugačije stavove. "Procesi industrijalizacije nisu tekli protiv porodice, a u mnogim situacijama porodica ih je slijedila. Tako je industrijska proizvodnja Francuske, kao i drugih evropskih zemalja, u velikoj mjeri nastala od zanatskih radionica, koje su koristile radnu snagu čitave porodice; u prvim velikim fabrikama posao je bio organizovan na porodičnoj osnovi, a poslodavci su se oslanjali na srodničke mreže i etničke grupe iz kojih su angažovali radnu snagu; migracije iz sela u grad išle su preko kanala srodničkih mreža. (Segalan 2009:37, 38) Porodični biznisi jesu primjer komplementarnosti industrijalizacije i razvoja porodice. Procesi razvoja industrijskih biznisa bili su pokretani unutar porodice. Porodica je direktno učestvovala u razvoju industrijalizacije, odnosno u procesu modernizacije uopće.

Kada govorimo o utjecaju modernizacije i globalizacije na bosanskohercegovačku porodicu, treba prije svega istaći nekoliko historijskih i socioloških činjenica. "Bosna i Hercegovina se već na samom početku tranzicijskih promjena našla na meti i agresora koji je u cilju etničkog čišćenja određenih teritorija protjerao mnoge obitelji sa njihovih vjekovnih ognjišta, uzdrmao ili potpuno razorio njihovu dotadašnju stabilnost. Porodica Bosne i Hercegovine se selila sa jednog kraja zemlje na drugi, ona je tražila utočišta u inostranstvu, ona je ostajala obezglavljena ubijanjem njenih hranitelja, ona je desetkovana, lomljena,

silovana, ukratko, ona je razarana na sve moguće načine. Ali koliko god nepovoljne vanjske okolnosti utiču na razaranje porodice, one s druge strane doprinose i jačanju njene unutarnje kohezije. Taj dihotomni mehanizam koji djeluje kada je u pitanju očuvanje porodične kohezivnosti, vjerovatno je sačuvarao veliki broj porodica od potpunog razaranja. No, nisu samo siromašne, razorene ili jednoroditeljske obitelji na udaru kriznih previranja u našoj zemlji. I potpune, cjelovite porodice, dobrog materijalnog stanja, čak visokoobrazovane, izložene su brojnim poteškoćama. Zbog naglašene trke za zaradom, neostvarenih roditeljskih ambicija, prevelikih aspiracija i očekivanja u pogledu uspjeha vlastite djece, uzajamnog nerazumijevanja, loše komunikacije i drugo. I ove porodice su također sve češće izložene različitim tenzijama, svađama i netrpeljivostima; sve više ih razara obiteljska disfunkcionalnost, ovisnosti o alkoholu i drogi, učestalost svađa, pa čak i nasilništva. (Pašalić-Kreso 2004:23-25) Jedna od karakteristika bosanskohercegovačke porodice jeste povećan broj jednoroditeljskih porodica.⁹ Ugrožavana agresijom, genocidom, etničkim čišćenjem i drugom vrstom zločina, bosanskohercegovačka porodica je ipak opstala i sačuvala tradicionalne komponente koje su se determinisale kao jedno od najbitnijih komponenti bosanskohercegovačkog društva.

Zaključak

Porodica je primarna društvena grupa gdje se procesi modernizacije i globalizacije direktno ostvaruju istovremeno mijenjajući porodicu. Te promjene porodice odnose se na promjenu prirode njenih funkcija od kojih se neke redukuju, a neke

proširuju. Razvoj individualnih sloboda, kao jedne od osnovnih karakteristika modernizacije, doveo je do svojevrsnog udaljavanja članova porodice. Njihovi planovi, želje i tendencije počele su bivati individualniji i slabili su koheziju porodice. Globalizacija je doprinijela jednoličnom načinu sklapanja brakova, zasnivanja porodice i odgoja djece. Homoseksualni pokreti direktno mijenjaju formu porodice. Nastaju homoseksualni brakovi i drugačije vrste porodice gdje roditelji istog spola usvajaju djecu i na taj način formiraju porodicu.

Postmoderna porodica je ekonomski sigurnija od predmoderne porodice, ali je to ne čini sretnijom u emotivno-psihološkom aspektu. Promjena njene ekonomske funkcije dovela je do promjene njenih ostalih funkcija. Zbog industrijalizacije, koja je dovela do urbanizacije, porodica je postala mobilnija a veze među njenim članovima nestalnije, što dovodi do općenitog slabljenja porodice. Posredstvom instrumenata globalizacije, prije svih mislimo na internet, privatnost porodice biva ugrožena. Njeni članovi čak i sami nude drugima svoju privatnost, svakodnevno objavljujući sadržaje svog porodičnog života. Modernizacija, posebno industrijalizacija, nije uvijek negativno djelovala na porodicu. Slučajevi formiranja "porodičnih biznisa", prije svega u zapadnoj Evropi, primjeri su komplementarnog odnosa modernizacije i porodice. Bosanskohercegovačka porodica je, zbog agresije, prošla kroz specifične faze svog razvoja. Povećan je broj jednoroditeljskih porodica, mobilnosti porodica i mijenjanja mjesta prebivališta. Ipak, ona se kao institucija održala.

one su nastajale kao posljedice prirodne smrti jednog od roditelja, trajnog nestanka (prekida braka) ili razvoda braka.

⁹ Jednoroditeljske porodice u Bosni i Hercegovini većinom su nastale kao posljedice agresije i genocida u periodu od 1992. do 1995. godine. Također,

Literatura

- Abot, Elizabet (2014). "Historija braka – Od istospolnih zajednica do ličnih zavjeta i vanbračnih zajednica, iznenađujuća raznolikost jedne tradicije". Beograd: Geopoetika izdavaštvo.
- Antonić, Slobodan (2014). "Moć i seksualnost: Sociologija gej pokreta". Istočno Sarajevo: SDRS.
- Cifrić, Ivan (1994). "Napredak i opstanak – Moderno mišljenje u postmodernom kontekstu". Zagreb: Hrvatsko sociološko društvo.
- Delić, Zlatan (2010). "Sociologija". Tuzla: OFF-SET.
- Ekermen, Natan, V. (1987). "Psihodinamika porodičnog života". Biblioteka "Psiha". Titograd: OOURIzdavačka djelatnost i promet.
- Gidens, Entoni (2007), "Sociologija". Beograd: Ekonomski fakultet Univerziteta u Beogradu.
- Gidens, Entoni (2005). "Odbjegli svijet – Kako globalizacija oblikuje naše živote". Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
- Košarac, Biserka (2013). "Porodica i radne strategije u tranziciji". Istočno Sarajevo: Sociološko društvo RS, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Liotard, Jean – Francois (2005). "Post-moderno stanje – Izvještaj o znanju". Zagreb: IBIS grafika.
- Pašalić-Kreso, Adila (2004). "Koordinate obiteljskog odgoja – Prilog sistemskom pristupu razumijevanja obitelji i obiteljskog odgoja". Sarajevo: JEŽ, Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu.
- Rudinesko, Elizabet (2012). "Porodica u rasulu". Novi Sad: Akademski knjiga.
- Segalan, Martin (2009). "Sociologija porodice". Beograd: CLIO.
- Šijaković, Ivan (2008). "Sociologija – Uvod u razumijevanje globalnog društva, treće dopunjeno izdanje". Banja Luka: Univerzitet u Banja Luci, Ekonomski fakultet.
- Šolte, Jan, Art (2009). "Globalizacija – Kritički uvod". Podgorica: CID.
- Velš, Wolfgang (2000). "Naša postmoderna moderna". Novi Sad: Izdavačka djelatnost Zorana Stojanovića.
- Žiga, Jusuf, Đozić, Adib (2007). "Sociologija". Tuzla: OFF-SET.

إرفين سيدينوفيتش

تأثير التحديث والعولمة في الأسرة

الموجز

الأسرة هي مجموعة اجتماعية يجتمع فيها التراث والحداثة ويتصادمان. تتميز الأسرة الحديثة بظاهرة زيادة درجة انفرادية أفرادها. إن الزيجات المثلية التي نشأت تحت تأثير التحديث، وروّج لها من خلال أدوات العولمة، أدت إلى تغيير جوهر الأسرة. فالأسرة في عصر ما بعد الحداثة نشأت تحت تأثير العولمة والتحديث، وهي أكثر أماناً اقتصادياً من الأسرة في فترة ما قبل الحداثة، كما أنها في ظل تأثيرات التحول الصناعي والتحضر الملحة، أصبحت أكثر قدرة على الحركة وأكثر توجهاً نحو الطلاق. وبالرغم من تغير شكل الأسرة تحت كل هذه التأثيرات، إلا أنها ستواصل في المستقبل التحول والتكيف مع الظروف الاجتماعية السائدة، وبذلك ستستمر في البقاء. الأسرة هي المجموعة الاجتماعية الأساسية والمكان الذي يجتمع فيه الفردي بالمجتمعي، وتتم دراستها دائماً في سياق اجتماعي محدد. إن الإنسان هو الذي ينشئ الأسرة كما أن الأسرة تجعل من الإنسان إنساناً. لم يكن تأثير التحديث والعولمة في الأسرة سلبياً دائماً، ففي التحول الصناعي، كانت الشركات العائلية مثلاً على إسهام عملية التحديث في تماسك الأسرة وتطورها.

الكلمات الرئيسية: الأسرة، التحديث، العولمة، التحول الصناعي، التحضر.

Summary

THE EFFECT OF MODERNIZATION AND GLOBALISATION ON FAMILY

Ervin Sejdinović

A family is a social group wherein tradition and modernity meet but also confront each other. The raised degree of individualization of the members of the family is a common trait of the family in modern times. As a result of the impact of modernity, the patriarchal family is disappearing. Homosexual marriages, emerging as a result of modernization which is further promoted through the instruments of globalization are changing the very essence of the family. The postmodern family, as a family that emerged as a result of modernization and globalization, is economically more stable than the family of the pre-modern era, but it has also, as a result of the relentless influence of industrialization and urbanization, become more mobile and thus with a higher tendency for a divorce. Even though the family is changing its form as a result of the mentioned influences and it will still be further transformed in order to adapt to the given social circumstances it will still survive as such. The family is the primary social group and the place where the individual aspects merge with social aspects. It is always studied within its social context. It is the man that forms a family but it is also the family that forms a man. Modernization and globalization have not always had only negative impacts on the family. In the process of industrialization, the family businesses were an example of the contribution of modernization to the development of the family which strengthened its cohesion.

Keywords: family, modernization, globalization, industrialization, urbanization